

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 8, Sayı/Issue 19 (Ağustos/August 2019), s. 1-9.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut289>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 21.07.2019
|| Kabul Tarihi: 09.08.2019

18. Yüzyıl Hekimi Ömer Şifâî ve Eseri Mecmûa-i Tıbbiye

The Physician Ömer Şifâî, Who Lived In The 18th Century and His Work Mecmûa-i Tıbbiye

Mücahit AKKUŞ**

Öz

Osmanlı döneminde birçok tıp metni yazılmıştır. Hekimler, bilgi ve tecrübeleri dâhilinde bu metinleri oluşturmuşlardır. Metinlerin çoğu ilaç bilimi alanında yazılmıştır. Bunların yanında cerrahi alanında yazılan eserler de vardır. Yine sadece tıp alanıyla ilgili sözlükler de yazılmıştır. Bu tarz çalışmalar, dönemin tıp anlayışını göstermesi bakımından değerlidir. Aynı zamanda tıp tarihi araştırmaları için de önemlidir. Bu sebeple günümüzde tarihî tıp metinleri araştırmaları gittikçe artmaktadır. Yazma eserler kütüphanelerinde farklı nüshaları bulunan eserlerin içerisinde birçok çalışma alanı bulunmaktadır. Bu durumda her eserin detaylı bir şekilde incelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Eserler, yazıldığı dönemin dili, tıp anlayışı, söz varlığı ve diğer konu alanları için zengin bir yapıya sahiptir. Bu çalışmada 18. yüzyılda yaşamış olan hekim Ömer Şifâî tanıtılacak, onun eseri olan Mecmûa-i Tıbbiye incelenecektir. Ömer Şifâî, zamanın meşhur tabipleri arasındadır. Gerek telif gerekse de tercüme yoluyla eserler yazmıştır. Bu eserler içerisinde 9 varaklı Mecmûa-i Tıbbiye de vardır. Bu eser kısa bir metin olsa da içerisindeki zengin kelime dağarcığı önemini arttırmaktadır. Eser, bir sözlük olarak kaleme alınmıştır. Bu da dönemin tıp terimlerini incelemede fayda sağlayacak nitelikte olduğunu göstermektedir. Hekimin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verildikten sonra eserin iç ve dış yapısı hakkında bilgi verilecektir. Eserin dili, tıp terimleri açısından sunduğu katkılar ve buna benzer öğeler değerlendirilecektir. Dönemin diğer eserleriyle benzer ve farklı yönleri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Şifâî, Mecmûa-i Tıbbiye, Osmanlı.

Abstract

Many medical texts were written during the Ottoman period. Physicians have created these texts in their knowledge and experience. Most of the texts are written in the field of pharmaceutical science. In addition, there are works written in the field of surgery. Only

** Öğr.Gör.Dr., Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çorum-Türkiye.
Elmek: mucahitakkus01@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-0375-2198

dictionaries related to medicine were also written. Such studies are valuable for showing the medical understanding of the period. It is also important for research in the history of medicine. For this reason, researches of historical medical texts are increasing today. There are many field of study in the works which have different copies in the libraries of writing works. In this case, it is necessary to examine each work in detail. The works have a rich structure for the language of the period, medicine, vocabulary and other subject areas. In this work, the physician Ömer Şifâî, who lived in the 18th century, will be introduced and his work will be examined in Mecmûa-i Tıbbiye. Ömer Şifâî is among the famous doctors of the time. He has written works both on copyright and on translation. Among these works, there are also 9-leaf Mecmûa-i Tıbbiye. Although this work is a short text, it increases the importance of rich vocabulary. The work was written as a dictionary. This shows that the period is useful for examining medical terms. After giving information about the life and works of the physician, information about the internal and external structure of the work will be given. The language of the work, its contributions in terms of medical terms and similar elements will be evaluated. Other similar and different aspects of the period will be determined.

Keywords: Ömer Şifâî, Mecmûa-i Tıbbiye, Ottoman.

Giriş

Eski Türkçe döneminden Osmanlı'nın son dönemine kadar yazılmış eserlerde Türk tıp tarihi hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Uygurlardan başlayarak incelenen Türk tıbbı, asırlar geçtikçe şekillenmiştir. Diğer dillerin etkisi, hekimlerin başka memleketlerde gördükleri eğitim de bu şekillenmenin başlıca sebepleri arasında yer almıştır. Bu anlamda araştırmacılara yol gösteren en önemli belgeler hekimlerin telif ya da tercüme olarak yazmış oldukları eserlerdir. Eserlerin ele alınış biçimleri değişse de söz varlığı açısından her birinin çok zengin olması değişmeyen bir durumdur.

Anadolu sahasında Selçuklular döneminden başlayan tıp bilimine ilgi daha sonra Osmanlı sahasında artarak devam etmiştir. Pek tabii ki her dönem kendinden sonra gelen dönemi etkilemiş, bu vesileyle tıp biliminin ilerleme safhaları yüzyıllar içinde incelenebilmiştir. Klasik Osmanlı tıbbı diye adlandırılan dönem ve batıyla tanışma dönemi de yine bu safhalardan bazılarıdır. Hekimlerce yazılan bu dönemlerdeki eserler tıbbın gelişimi adına ipucu vermektedir. Telif birçok eser olduğu gibi tercümelerin de yaygın olarak görüldüğü 17. ve devamındaki yüzyıllar ilaç bilimi ve cerrahi alanda ilerleme kaydedildiği dönemlerdir. Avrupa'yla temas hâlinde veya Avrupa dillerinden birine vâkıf olan hekimler, Batı'daki yeni tıp anlayışını temsil eden eserleri tercüme ederek veya buralardan yaptıkları alıntılara kendi yorumlarını katarak tıbbî eserler kaleme almaya başlamışlardır (Bayat, 2016: 319). Hekimler, çok eski çağlarda yaşamış hekimlerin yaptıklarını ve söylediklerini dikkate almışlar, bunun yanında kendi çağdaşlarının ya da bir önceki çağın eserlerini de değerlendirme imkânı bulmuşlardır. Eserlerinden de anlaşılacağı üzere Galen, Bukrat, İbni Sina ve birçok hekim ve filozofun hayatlarını incelemişler, verdikleri bilgileri örneklerle birlikte eserlerine aktarmışlardır.

Osmanlı sahası önemli hekimlerinden birisi de Ömer Şifâî'dir. Tıpta batılılaşma döneminin başladığı zamanlarda hem telif hem de tercüme eserler yazarak tıp bilimine önemli katkılar sunmuştur. Aslen Sinoplu olup fakih ve mutasavvıf bir ailenin çocuğu olan Ömer Şifâî'nin küçük yaşta kaybettiği babası İstanbullu Şeyh Hasan Efendi diye tanınmaktadır. Gençliğinde Konya'ya giderek Mevlevî tarikatına girmiş ve çilesini İstanbul Yenikapı Mevlevîhânesi'nde doldurduktan sonra tıpla ilgilenmeye başlamıştır (Okumuş, 2007: 82). Tıp bilimini daha iyi öğrenmek için birçok yer gezmiş, sonrasında

Bursa'da önemli görevlerde bulunmuştur. Gezileri sırasında öğrendiği Latince ile Batı tıbbını takibe çalışmış, bilhassa Paracelsus'un etkisinde kalarak ondan tercüme yapılmıştır. Bursa'daki yaşantısı sırasında Ali Münşi'nin hocası olmuştur (Bayat, 2016: 321). Hekimliği sadece Bursa'da değil birçok yerde ün salmış olan birisidir. Ömer Şifâî başhekimliğe kadar yükselmiştir. Ölüm tarihi bazı kaynaklarda 1742 olarak kaydedilmiştir. Her ne kadar İslam kültürüyle yetişmişse de Bursalı Ömer Şifâî'de Osmanlı İmparatorluğunda birçok hekimde görülen Batılılaşma hareketinin izleri görülür (Kâhya, 1993: 171).

Ömer Şifâî batılı kaynakları yeterince taramış, orada gördüklerini kendi eserlerinde yorumlamıştır. Tıp bilimine katkı sağlayacak olan diğer bilim dallarıyla da meşgul olmuştur. Bursa'da çağdaşı olan Ali Münşi de de görüldüğü üzere, yazarımızda da on altıncı yüzyılda yaşamış hekim Paracelsus (1493-1541) tarafından ortaya atılmış ve daha sonraki yıllarda, yani on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda büyük bir yayılım göstermiş olan iatrokimya cereyanının etkilerini açık ve seçik bir şekilde belirtmek mümkündür (Kâhya, 1993: 171).

Ömer Şifâî'nin günümüze ulaşan eserleri, tıp tarihi araştırmacıları tarafından incelenmektedir. Bu eserlerin içeriğine bakıldığında tıp ve kimya ile bağlantılar göze çarpmaktadır. Bu eserlerde aynı zamanda birçok bitkinin özelliği ve tedavideki yeri hakkında da bilgiler bulmak mümkündür. İlaç bilimiyle ilgili çalışmaları daha ön plandadır. Latineden çevirileri de mevcuttur.

Kitabü'l Mîzân fi'l-eşribe: Sıvı hâlinde hazırlanmış ilaçların ölçüleri üzerinedir.

Kitâbu'n-Nebât: Tıbbî bitkilerin özellik ve tedavide kullanılış şekillerini ele alır.

Risâle fi âlâtı't-tıbbiyye, Şifâü'l-eskâm, Tuhfetü'l-ahbâb tıpla ilgili diğer eserleridir (Okumuş, 2007: 83).

Minhâcü's-Şifâî fi Tıbbi'l-Kimyâ'i: Paracelsus'un bir eserinden tercüme edilmiştir. Sular, uçucu gazlar, civa, balsam ve panzehirlerle ilgilidir.

Mürşidü'l-Muhtâr fi İlmi'l-Esrâr: Paracelsus'tan alıntılarla yazdığı tıbbi kimyayla ilgili bir eserdir.

Cevherü'l-Ferîd fi Tıbbi'l-Cedîd: Paracelsus'tan faydalanarak yazmıştır. Basit ve kompoze ilaçları 31bölümde tasnif ederek verdiği farmakolojiyle ilgili eseridir.

Ravzatü'n-Necât: 1710'da Latince'den tercüme etmiştir. Çeşitli hastalıklara karşı ilaç formüllerini verdiği eserdir (Bayat, 2016: 321).

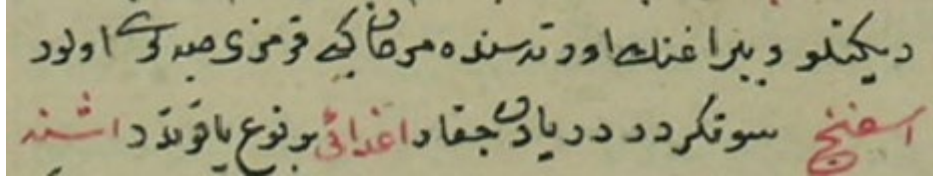
Eser Tanıtımı

Mecmua-i Tıbbiye adlı eser hakkında yazmalar.gov.tr adlı adresten alınan bilgiler şu şekildedir: 19 HK 2915/3'te kayıtlı Mecmû'a-i Tıbbiye, Ömer Şifâ'i b. Şeyh Hasan Efendî Bursalı (öl. 1155/1742)'nin eseridir. Tıp ilimleri alanında yazılmıştır ve Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde nüshası bulunmaktadır. Kitabın fiziksel özellikleri hakkında da şu bilgiler geçmektedir. Ölçüsü: 210x130 - 150x75 mm. Yaprak sayısı: 176b - 184b aralığındadır. Satır sayısı: 19'dur. Yazı türü: Nesih kırmızı olarak geçmektedir. Kağıt türü: Taç arma filigranlı'dır. Bir de notlar kısmında kitap hakkında şu bilgiler mevcuttur. Notlar: Sırtı bordo meşin'dir. Üzeri gömme salbek şemseli, cetvelli, miklebli, kahverengi meşin ciltlidir. Söz başları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Ebru kağıt kaplı mukavva mahfaza içindedir (www.yazmalar.gov.tr).

Metinden Örnek Bölüm

Metnin 2a bölümünden alınan orijinal yazı örneği aşağıdaki gibidir. Görüldüğü üzere her bir bitki örneği ya da madde başı denilebilecek bölüm kırmızı olarak kaleme alınmıştır. Harekesiz bir metindir.

1. Dil İncelemesi

Metin klasik Osmanlı Türkçesinin son döneminde yazılmıştır. Ancak Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi özellikleri göze çarpmaktadır. Aşağıda bazı özellikleri gösterilmiştir.

1.1. Bazı Ses Olayları

Eserde düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur. Bu uyum ilerleyen zamanlarda ortaya çıkacak ve günümüz Türkiye Türkçesinde şekillenecektir.

dikenlü ve yaprağınıñ ortasında (2a)

eftimjñ eyüsi úrmızı levn olur (2b)

eyüsi uçları øamâlu olub (3a)

cırcır su teresidür (3b)

Eserde dönemin bir diğer özelliği olan ünsüz benzeşmesi kuralı yoktur. Bu kural da yine günümüz Türkiye Türkçesi ile beraber ortaya çıkmıştır.

bir beyaz kökdür (3b)

bir ekşi yaprakdır (3b)

bir beyaz taşdır (6a)

1.2. Bazı Şekil Bilgisi Örnekleri

Eserde belirtme hâli eki olarak “-n” kullanılmıştır. Bu durum da yine hem Eski Anadolu Türkçesinde hem de klasik Osmanlı sahasında görülen doğal bir durumdur.

yüzin ve gözün sürüb yuvanur (1b)

çiçeklerin ziyt yağına bıraksalar çan gibi bir yağ olur (9a)

Metnin temel zamanı geniş zamandır. Bilgi vermek amacıyla yazılan bu tür eserlerin genel yapısı bu şekildedir. Kimi zaman fiillere kimi zaman da isimlere gelen geniş zaman yapıları göze çarpmaktadır.

ayrı çiçekli papadya dirler (2a)

her dem taze yaprakları olur (2a)

yeñi zühür iden edviyelerdendir (1b)

papadya dirler bir şaru çiçekdir (2b)

Az da olsa geniş zaman yapısının dışında öğrenilen geçmiş zaman yapısı ya da birleşik zamanlı yapılar da görülmektedir.

mevzu‘da bulunub vâfir degişürdüm (3a)

ma‘delerin ıslağ için yerlermiş (8b)

rāvend ‘uşāresidir **dimişler** (6b)

Eserde isim ve sıfat tamlamalarının çokluğu dikkat çekmektedir. Anlatılan durumun daha iyi akılda kalabilmesi için tamlama kullanımı önemlidir. Hem normal anlatım içerisinde hem de terimlerin kullanımında sıkça isim ve sıfat tamlaması bulunmaktadır.

İsim tamlamasına örnekler:

türkçe çörek otı dirler (4a) (Belirtisiz isim tamlaması)

ıccas amasya erigidir (2a) (Belirtisiz isim tamlaması)

şarı çiçekli yoncanın tohumudur (3a) (Belirtili isim tamlaması)

dilkünüñ aķ cigeridir (4b) (Belirtili isim tamlaması)

yaban öküziniñ yüreginden çıkar (2b, 3a) (Zincirleme isim tamlaması)

aşma çubuğunuñ kökidir (4b) (Zincirleme isim tamlaması)

Sıfat tamlamasına örnekler:

dikenlü ardıdır (2a)

papadya dirler bir şaru çiçekdir (2b)

ķuzı ķulağı dirler bir ekşi yapraķdır (3b)

İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf fiil örnekleri mevcuttur. Yine anlatımı güçlü kılmak için fiilimsilere başvurulduğu görülmektedir.

dimek ile *ma‘rūfdur* (2b) (İsim-fiil örneği)

mevzu‘da bulunub vāfir deġişürdüm (3a) (Zarf-fiil örneği)

misk-i rūmî didikleri çiçek soġandır (3a)(Sıfat-fiil örneği)

ķat’ olunmuş bir beyaz kökdür (3b)(Sıfat-fiil örneği)

2. Metindeki Söz Varlığı

Tarihî tıp metinlerinin zengin bir söz varlığına sahip olduğu hiç şüphesizdir. Bu metinler; terimlerin anlamı, açıklaması, benzetme öğeleri gibi birçok özelliğiyle zengin bir kelime kadrosuna sahiptir.

2.1. Sözlük Bilimine Katkı

Eserde onlarca terimin başka dillerdeki karşılığı verilmiştir. Bu da sözlük bilimi açısından son derece değerlidir.

türkçe büberiyye dirler yunanca libānuṭis dirler (1b)

türkçe derya şuyı dirler frenkçe kuralılşa dirler (2b)

türkçe ķarnı yarıķ dirler bir kırmızı tohumdur fārisice eşķiyūs dirler (3a)

ispanya lisanında pālus ķalunturas dirler laṫince ķınaķırbar dirler (7a)

Aşağıda buraya alınan birkaç örnek tablo hâlinde verilmiştir.

Tablo 1: Söz varlığı

Türkçe	Arapça	Farsça	Yunanca	İspanyolca	Latince	Frenkçe
büberiyye			libānuṭis			
derya şuyı						ķuralılşa
ķarnı yarıķ		eşķiyūs				
				pālus ķalunturas	ķınaķırbar	

2.2. Türkçe Söz Varlığı

Metinde Türkçenin de söz varlığı olarak önemli bir payının olduğunu söylemek mümkündür. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir.

türkçe çadır uşağı dirler bir zamğdır (2a)

çadır uşağı (çadır uşağı), yapışkan özelliği olan bir tür bitki olup belirtisiz isim tamlaması şeklinde kullanılmıştır.

türkçe kuzı kulağı dirler bir ekşi yaprağdır şulu yerlerde biter (3b)

kuzı kulağı (kuzu kulağı), ekşi yapraklı bir bitki türü olup belirtisiz isim tamlaması şeklinde kullanılmıştır.

türkçe kaya koruğı dirler (4a)

kaya koruğı (kaya koruğu), bir bitki türü olup belirtisiz isim tamlaması şeklinde kullanılmıştır.

türkçe gögercin ayağı dirler bir mor çiçekli otdur (4b)

gögercin ayağı (güvercin ayağı), mor çiçekli bir bitki türü olup belirtisiz isim tamlaması şeklinde kullanılmıştır.

türkçe dilkü üzümü ve it üzümü dirler (6a)

dilkü üzümü-it üzümü (tilki üzümü-it üzümü), meyvesi de kullanılan bir bitki türü olup belirtisiz isim tamlaması şeklinde kullanılmıştır.

lüfü'l-hayye yılan yaşadığı bir otdur (7b)

yılan yastığı (yılan yastığı), yaprakları büyük bir bitki türü olup belirtisiz isim tamlaması şeklinde kullanılmıştır.

türkçe kuşkonmaz otı dirler bir siyah tohumlu (9a)

kuşkonmaz otı (kuşkonmaz otu), sulak yerlerde yetişen bir bitki türü olup kuş+kon- birleşik yapıyla bir kullanımı vardır.

2.3. Açıklama Cümleleri

Metnin tamamına yakını açıklama cümlelerinden oluşmaktadır. Yani bir bitkinin adı verilip farklı dillerdeki karşılığı da belirtildikten sonra o bitkiye ait özellikler de sıralanmaktadır. Örneğin, bitkinin neye benzediği, hangi türden geldiği, hangi hastalıklarda kullanıldığı, nerelerde yetiştiği, eskiden hangi amaç için kullanıldığı gibi açıklamalar yapılmıştır.

kınağına bir kırmızı kabuğdur darcine beñzer bir ağacın kabuğudur yeñi dünyadan gelür (7a)

bir müşhil otdur hükemâ sirke ile terbiye idüb ba'z emrazlarda isti' mâl iderler (7b)

türkçe şiş dirler vec egir didikleri kökdür (8b)

marşama didikleri otdur güzel çoğulu istanbulda çokdur (8b)

2.4. Benzetme Ögeleri

Bilhassa edebî metinlerin genel özelliği, içerisinde benzetme ögelerinin çok sık kullanılmasıdır. Ancak bir hususu daha iyi anlatabilmek amacıyla benzetme, her metin için geçerli bir araçtır. Tıp metinlerinde de durum böyledir. gibi, müşabah, misali,

benzeri vd. edatlarla benzetmeler yapılmıştır. Bu benzetmeler koku, renk, ağırlık, şekil gibi farklı yönlerden olabilmektedir.

sünger gibi hafif bir beyaz taşdır (4a)

‘ūd ağacına müşābih limon gibi koçar bir ağacdır (5b)

bir beyaz taşdır bulancığa benzer ırmaklarda olan tigcek gözinden çıkar (6a)

fülful mişâli bir tohumdur (7b)

2.5. Hastalık İfadeleri

Eser bitkilerle ilgili sözlük tarzında hazırlandığı için içerisinde hastalık isimlerine dair terimlerin bulunmaması doğal bir durumdur. Ancak az da olsa geçen bazı örnekler şu şekildedir.

hükemā ekşeri emrâz-ı tihāle mahşûş olan (6a) (Dalak rahatsızlığı)

hükemā soğulcanı olanlar içerler (8b) (Bağırsakta hastalığa sebep olan canlı)

nemle ‘arabca beytü’l-neml dirler qarınca yuvası bir marâzdır (8b) (Karıncalanma şeklinde olan bir cilt hastalığı)

cemî‘ yaralara ziyāde medh iderler (9a) (hastalık nedeniyle vücutta oluşan yarık)

türkce yürek uyanması dirler (9b) (Kalp rahatsızlığı)

2.6. Organ isimleri

Yine çok sık geçmese de vücudun bazı bölümlerine dair belli başlı isimler şu şekildedir.

göz ve diş devâlarına øamm olunur (8a)

ayaûları óÅdes olur (8b)

maèdeye muttaâil (8a)

ùamarlardır (8a)

2.7. Arkaik Unsurlar

Metnin Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde yazıldığı daha önce belirtilmişti. Ancak her metinde daha önceki dönemlerde kullanılan bazı özellikler görülebilmektedir. Az da olsa Mecmûâ-i Tıbbiye adlı eserde şu arkaik özellikler görülmektedir. Bu örnekler daha çok kelime başı k/g, t/d olarak görülmektedir ve doğu Türkçesinin özelliğini yansıtmaktadır.

baldıran dirler bir zehirli otdur kangı hayvân yese öldürür (5b)

toñuz başı dimekle meşhûrdur (9b)

2.8. Yer isimleri

Eserde bitkilerin kullanıldığı veya yetiştiği yer isimleri belirtilmektedir. Aşağıda bunlardan bazıları gösterilmiştir. Belirtilen yer adlarının bu kadar çok olması hekimin de aynı zamanda terimlerin geliş noktasına ve farklı dillere hâkim olduğunun da bir kanıtı niteliğindedir.

kimileri istanbula getirürler galataya varılsa bulunur (7a)

frengistândan galataya gelür rûm tağlarında dahı bulunur (1b)

kestane mişali bir devâdır hindden gelür (2b)

girid ceziresinden gelür (2b)

Eser, aynı dönemlerde yazılmış diğer eserlerle karşılaştırıldığında terimlerin kullanımı olarak bir farkın olmadığı görülmektedir. Elbette ki her metin üslup olarak az çok birbirinden ayrılır. Ancak tıp metinlerinin temel yapısı öğretici, bilgi verici olduğu için bu metinler arasında çok büyük farklar görülmemektedir. Yalnızca kimi tıp metni

manzum olarak ele alınmışken kimisi ve çoğunluğu da nesir tarzında yazılmıştır. Ayrıca kimisi karşılıklı konuşma örnekleri verirken kimisi buna pek yer vermemektedir. Ama temel nokta ve tüm metinlerin ortak yönü şudur ki hepsinin içerisinde bir tıp terimleri sözlüğünün varlığıdır. Mecmûa-i Tıbbiye'ye yakın zamanda yazılmış olan Siyahî Larendevî'nin Mecmûa-i Tıp adlı eserini bu benzerlik açısından karşılaştırmak mümkündür.

*Eger parmaklarında çığsa **dâhîs***

Veremdür ol begâyet hâr u yâbis (26a)

*Anuñ bir adı Türkçe **burma** d'rler*

*D'nülür **ıurluğan** hem aña ekşer (26a)*

Burada "dâdis, burma, úurluân" terimlerinin bir hastalık adı olduğu ve farklı kullanımları gösterilmiştir. Yine Mecmûa-i Tıbbiye'ye yakın bir zamanda yazılmış Ali Münşî'nin Tercüme-i Ebubekir er-Râzi adlı eserinde de aynı anlatış tarzını bulmak mümkündür.

*üstad buyurdılar ki **muğâş** ya'ni **yaban narının köki** (122a)*

Burada da "muâââ" sözcüğünün "yaban narının köki" olarak belirtmesi diğer eserlerdeki kullanım özelliğiyle benzer olduğunu göstermektedir. İşte bu sebeplerle tıp metinlerinin ortak yanı, her birinin kendi içerisinde bir sözlük şeklinde olmasıdır.

Sonuç

Ömer Şifâî, 18. yüzyılın en önemli hekimlerinden biridir. Yazmış olduğu telif ve tercüme eserler o dönemin tıp anlayışını anlamamız açısından değer arz etmektedir. Döneminde hekimbaşılık yapmış, Ali Münşî gibi tanınmış hekimleri yetiştirmiş biridir. Eserlerinden hareketle birkaç dil bildiği ortaya çıkmaktadır. Batıda yazılmış tıp metinlerini çevirmesi buna kanıt olarak gösterilebilir. Paracelsus gibi hekimlerin etkisinde kalarak onların eserlerini tercüme etmesi de batı tıbbının yakından tanınması için önemli çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ömer Şifâî'nin uzun sayılabilecek eserlerinin yanında kısa fakat yine kapsamlı olan eserleri de vardır. Bu çalışmada tanıtılmaya çalışılan Mecmûa-i Tıbbiye adlı eser kısa fakat yoğun bir çalışmadır. Sözlük mahiyetindeki eserde yer isimleri başta olmak üzere, bir tıp teriminin farklı dillerdeki kullanım şekilleri, o terimlerin açıklamaları gibi birçok özellik mevcuttur. Aynı zamanda dönemin Osmanlı Türkçesi dilbilgisi hususiyetlerini göstermesi bakımından da değerlidir. Bu eser, bir "Bitki İsimleri Sözlüğü" olarak da değerlendirilebilir.

Tıp tarihinin daha iyi anlaşılabilmesi için Mecmûa-i Tıbbiye gibi sözlük tarzında yazılmış eserler başta olmak üzere elde mevcut olan tüm tıp eserlerinin bir araya getirilerek üzerinde çalışılması önem arz etmektedir. Bu çalışmalardan bir tanesi de eserlerde mevcut olan terimlerin günümüze ne kadarının gelip gelmediği ve Anadolu'da hangilerinin kullanımının devam ettiği. Bu çalışmayla birlikte kullanımı tamamen ortadan kalkmış ya da birçok yerde ağız farklılıklarıyla beraber kullanıma devam eden örneklerin tespit edilmiş olması da bu alan için önemli bir kazanım olacaktır. Bu cümleden hareketle halkbilimi araştırmacıları ve tıp tarihi araştırmacılarının ortak çalışabileceği bir proje konusu ortaya çıkabilmektedir.

Kaynaklar

- Akkuş, M. (2008). *Siyâhî Karamanî Larendevî'nin Mecmâ-i Tıp Adlı Eseri* (Gramer-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Akkuş, M. (2018). *Ali Münşi'nin Tercüme-i Ebubekir er-Râzi Adlı Eseri* (Söz Dizimi ve Anlambilim İncelemesi). Doktora Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Bayat, A.H. (2016). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Canpolat, M; Önler, Z. (2016). *İshak bin Murâd – Edviye-i Müfrede*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Derleme Sözlüğü (1975). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, Ş. (2012). *Ebulfeyz Mustafa Efendi Risâle-i Feyziyye fî Lügâti'l-Müfredâti't-Tıbbiyye*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Kâhya, E. (1993). Ömer Şifâi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 4/ 4, 171-195.
- Küçükler, P. (2010). *Mücerreb-nâme Şerefeddin Sabuncuoğlu*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Okumuş, N. (2007). Ömer Şifâi. *İslam Ansiklopedisi*, c. 34. s.82-83, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- www.yazmalar.gov.tr (Erişim: 17.06.2019).

